

Надия Мискив

Българско училище „Иван Вазов“, Украйна

„ПЪТ, КОЙТО ЗОВЕ ДА БЪДЕ ИЗМИНАТ...“.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА АТАНАС-ДАЛЧЕВАТА ПОЕЗИЯ

Резюме. В статията накратко се разглеждат основните мотиви на Атанас-Далчевата поезия, художествените и философските му търсения, водещи до духовно-естетическия прелом в съзнанието на съвременниците му и до осезаемо влияние на творчеството му върху развоя на българската литература. Отбелязва се, че и поезията му, в частност и неговите „Фрагменти“, и критическите му текстове, представляват цялостната визия на автора за „мястото на човека в света“. Търсенето на тайната на битието при Атанас Далчев се постига и чрез отчетливи философски мотиви. Той се стреми да концептуализира художествения свят, да му придаде философска дълбочина. Това е свят, чието пространство е изпълнено от значещи вещи; свят, който разказва вечна и тъжна приказка на битието тук и сега. В същото време поезията на Атанас Далчев, както се наблюдава в статията, е съпричастна и към темата за дяволското. Затова специално внимание отделяме на диaboличните влияния и мистичните елементи в поезията му, както и на философското и екзистенциалното му осмисляне на човешкия живот. В статията се анализират и някои особености на превода на Атанас-Далчевия поетически текст на украински с оглед на специфичните му характеристики и значение в развоя на българското поетическо творчество.

Ключови думи: българска литература, Атанас Далчев, поезия, философия, екзистенция, диaboлизъм

Литературата на XX век е посветена главно на проблемите на духовното формиране на личността и отразяването на човека в ситуация на духовен прелом. Не е изключение и българската литература, която през 20-те и 30-те години на миналия век повдига проблемите на смисъла на живота, за необходимостта от определено оправдание за собственото присъствие на човека в света, съдбата и неговото предназначение. По това време, както е известно, особено развитие в литературата придобива диaboлизмът, на който характерен представител е Атанас Далчев.

Чрез предметите в творчеството си А. Далчев се опитва да прозре смисъла – или по-точно – безсмислието на човешката екзистенция, но материалният план на вещите го отвеща и към света на идеите. И в този смисъл Далчевите врати, прозорци, огледала и часовници са символи, те са различни от пейзажите на душата, от отвлечените видения и

сънища на символистите, но са натоварени с други значения и очертават един метафизичен модел на битието. Вещите в поезията на А. Далчев маркират контурите на един философски размисъл за времето, съществуването, смъртта, за драмата на човешката обреченост, за отчуждението, самотата и страданието на индивида, който напразно търси своята идентичност. Това напрежение между човека и света, характерно за символизма, е в центъра и на Далчевата поезия, но изразено чрез предметността. Върху поезията му, особено в ранните му стихове, рефлектира и ужасът на диаволизма. В тези стихове човекът е загубил всякакви опори и ориентири, загубил е своята сигурност и е подвластен единствено на екзистенциалния страх, който е следствие от прозрението, че човешкото съществуване е крайно и обречено на смърт. Тази безперспективна екзистенция отчуждава човека, но не му отнема свободата да размишлява над абсурда и да търси идентичността си в света на вещите.

И именно това са били най-изразителните предизвикателства на неговата поезия, в която той със завидното постоянство поставя акцент върху мистичното, загадъчното и опасното за човека при неговите срещи с тъмните сили. Казано на съвременен език, тези негови произведения са ангажирани с проникване в човешката същност чрез паранормалното. А страхът, който ражда поезията на А. Далчев и на другите диаволисти като Светослав Минков, Владимир Полянов, Георги Райчев, Чавдар Мутафов, се е появил в нея под влияние на ужасите и загубите от Първата световна война и на някои реални проблеми на следвоенната действителност в България: болезненото отчуждение на личността сред настъпващата урбанизация и ужасът на самотата в капиталистическия град. Както е известно, през 20-те години на XX в. диаволистите създават творби, в които темите за сатанинското, злото, порока в някои случаи са умело преплетени с фина ирония. А. Далчев все по-отчетливо поставя в центъра на своята поезия проблемите на двуединството битие – смърт и предизвикателно се доближава до естетиката на екзистенциализма с цялата си система от така наречените „демонични предмети“ – огледало, портрет, спрял часовник, съновник, икони. В такъв тип поезия обстановката често е пустата къща или стаята; смъртта и страхът от нея витаят наоколо, просмукват се във въздуха („Повест“):

*...И ден и нощ, и ден и нощ часовникът
люлее своето слънце от метал.
Понякога аз се оглеждам в огледалото,
за да не бъда винаги самотен.
А по стената се изкачват бавно
и догоряват на потона дните ми:
без ни една любов, без ни едно събитие
животът ми безследно отминава...*

И тук при А. Далчев, както се вижда, отчетливо звучи един от централните проблеми на философията на екзистенциализма – проблемът на живота и смъртта.

Заплахата от смърт, краят на човешкото съществуване го карат да се замисли върху смисъла на живота, да се върне от бита, от ежедневието до самото съществуване, екзистенция. И А. Далчев се стреми към проникване в метафизичната същност на нещата. Така се появява още едно негово предизвикателство по думите на В. Русева – „метафизическо втурване на душата през Предмета към Смисъла“¹.

Прозорецът е един от най-често повтарящите се предметни символи в Далчевата поезия – сред семантиките му е отваряне към други пространства, той е и неочакван вход към други светове. Прозорецът е символ на противоречието – той е врата, през която не може да се мине; преграда, която пропуска само погледа на поета.

Човекът, според философията на А. Далчев, се намира в ситуация на избор – когато се колебае, когато не е сигурен в резултата. „Най-добрият“ и „най-лошият“ от хората не са изправени пред избор, те вече са го направили: един – добро, друг – зло. Изборът съществува за незрял човек; за този, който все още се колебае.

Като още едно предизвикателство на Атанас-Далчевата поезия разглеждаме и стремежа на поета да постави в центъра човешката идентичност и отношението между човека и околния свят в момент, в който започва тяхното максимално проблематизиране и в който непосредствено предстои центрирането им като ядро, което привлича към себе си цялата останала проблематика, всички смисли и преосмисляния. Неслучайно писателят Илия Волен, общувал дълги години с А. Далчев, отбелязва: „Далчев имаше интерес към странните, необяснимите неща“². Тази философска поезия, изпълнена с тъжен размисъл за битието, кара читателя да се докосне до богатия вътрешен мир на А. Далчев и да открие в поезията му истината и за живота, и за смъртта. Неговото знание за екзистенцията според мен е необходимо на всеки, който приема света и умозрително, и емоционално.

Както е известно, писателите екзистенциалисти поставят на първо място сред най-важните причини за трагичното безредие на човешкия живот категорията на абсурда на съществуването – страха, отчаянието, самотата, страданието, смъртта. Стоенето на прага между живота и смъртта, между вечността и преходността, между истинското битие и абсурда изисква от личността изключителни духовни усилия

¹ Цит. по: РАДЕВ, И. *Биографии на българските писатели, изучавани в училище*. Велико Търново: Слово, 1995, с. 412.

² ТОДОРОВА, С., И. ВЕЛЧЕВ. *Българската литература за матура от Христо Ботев до Димитър Талев. Интерпретация на всички художествени текстове*. София: Кръгзор, 2008, с. 256.

и дълбок духовен живот. Ето как А. Далчев е почувствал всичко това: („Къщата“):

*Сам дяволът я сякаш дал под наем,
но неизвестно кой е наемателят.
Затворена е всякога вратата,
а мракът спи и през деня във стаите.*

*Дъждът гризе мазилката и бяга
през счупените водостоци от олово
и като пот по челото на болен
по сивите стени избива влага.*

*И снощи (ти видя ли от прозореца?),
когато писна ненадеен вятър,
разтвори се, затвори се вратата,
завиха нощни кучета на двора*

*и черна сянка, дълга като копие,
разчупи се на каменните стълби
и аз видях, и аз познах там мъртвия,
когото преди девет дни заровиха.*

Общозвестно е, че във всяка една литературна творба се отразява личността на автора, изразява се позицията на автора. Без разбирането ѝ е невъзможно да се стигне до обективно разбиране на художествения текст. Трябва да чуете автора, да видите идентичността на личността му, да обясните естетическите възгледи на твореца. За да разберете понякога трудното съдържание на произведението, е необходимо да разберете какви събития в живота на твореца го вдъхновяват да напише тази поезия.

Далчев се бори пасивно срещу неправдата в обкръжаващия го свят. Той не предприема и не пропагандира активна борба срещу злото, както правят Христо Ботев, Христо Смирненски, Гео Милев, Никола Вапцаров. Писателят разчита на съвестта и съзнанието на читателите. Това е причина авторът да стои настрана от политическите течения. Той няма за цел да се бори срещу злото у хората, а да направи така, че те сами да го изкоренят от душите си. Това е и смисълът на поезията на Далчев.

Първата особеност, която привлече вниманието ми към самостоятелното творчество на писателя, е дълбоката философия на живота, която подтиква към размишленията върху вечните ценности. Всъщност неговата поезия в никакъв случай не е за повечето читатели развлечение или забавление. Тези предизвикателни Атанас-Далчеви текстове извикват според мен чрезмерни читателски усилия – както интелектуални, така и психологически. Собствено, трудността за читателско усвояване на тази предизвикателност на неговата поезия едновременно е черешка за повечето произведения на този поет. В епицентъра

на творчеството му се води безкомпромисна битка у човека. Всеки път авторът предоставя на жестока битка силите на тъмнината и светлината, позволявайки на читателя сам да наблюдава развитието на ужасни, без преувеличение, събития и да прави собствени заключения.

От собствен преводачески опит мога да кажа, че създаването на перфектен превод на стихове не е само тема за филологически и преводачески дискусии, но е и цел за преводачите. Поетичният текст се появява пред преводача като многостепенна система от звуци, символи и образи, които не само трябва да се представят, но и да се предадат на читателя, който може би „няма представа“ за всички тънкости в работата на преводача.

Аз правя само първите стъпки в тази област – смятам, че преводът на поезията е висш пилотаж! Когато работих върху превода на произведенията на отделни български поети за антологията „Български поетичен авангард“ под ръководството на Института за литература при БАН, у мен също възникнаха трудности при превода на Далчевите стихотворения. Всеки път се замислях за това какво е подтикнало поетът така да озаглави стихотворението, за какво се говори в това стихотворение, какво означава тази или онази дума, а най-важното – до какво поетът призовава читателите си?

В лицето на А. Далчев открих за себе си нова, мощна поезия, която ме кара да гледам на света философски. Тази поезия е пълна с размишления върху човешкото съществуване в света, неговото предназначение на тази земя, преходността на времето. И, както аз разбирам, основното ѝ послание е човек да се замисли върху това какво е истината в живота, да помни за смъртта, да разбере някои неща, които са неизбежни. Въпреки всички тези предизвикателства често в поезията на А. Далчев звучат мотиви на тъга, съжаление, горчивина, безнадеждност, безполезност, защото това са авангардни, искрени, уникални стихотворения, от които ние опознаваме най-съкровените дълбини в душата на поета. Авторът чрез поезията си се опитва да предаде на нас собственото си разбиране за света, явленията, събитията, съвременните за него социални катаклизми. И само поради това творчеството на А. Далчев е оставило дълбока следа в българската поезия, в душите на своите читатели в България, а с излизането на въпросната Антология, надявам се, и в душите на нейните почитатели в Украйна.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

РАДЕВ, И. *Биографии на българските писатели, изучавани в училище*. Велико Търново: Слово, 1995.

ТОДОРОВА, С., И. ВЕЛЧЕВ. *Българската литература за матура от Христо Ботев до Димитър Талев. Интерпретация на всички художествени текстове*. София: Кръгзор, 2008.

REFERENCES

RADEV, I. *Biografii na balgarskite pisатели, izuchavani v uchilishte*. [Biographies of Bulgarian Writers, Studied in School.] Veliko Tarnovo: Slovo, 1995.

TODOROVA, S., I. VELCHEV. *Balgarskata literatura za matura ot Hristo Botev do Dimitar Talev. Interpretatsia na vsichki hudozhestveni tekstove*. [Bulgarian Literature for Matriculation from Hristo Botev to Dimitar Talev. Interpretation of All Artistic Texts.] Sofia: Kragozor, 2008.

"THE ROAD THAT CALLS TO BE PASSED...".

THE CHALLENGES OF ATANAS DALCHEV'S POETRY

Abstract. In the article are shortly mentioned the main motives of the poetry of Atanas Dalchev of his art and philosophical discoveries, which led to the spiritual and aesthetic changes in the consciousness of his contemporaries and the tangible influence of his talent on the development of Bulgarian Literature. I would like to highlight that his poetry specially his "Fragments" and his critical texts express the whole vision of a writer "place of the person in the world". Constant search of the secret of being of Atanas Dalchev can also be achieved thanks to his expressive philosophical motives. He intends to conceptualize the artistic world and give him a philosophical depth. The world or space is full of important things: world which tells about the eternal and sad story of existing here and now. At the same time the poetry of Atanas Dalchev like it is mentioned in the article aspires to the theme of the devil. This is why we pay attention to the dual influence and mystic elements in his poetry and also philosophical and existential reflection on his life. In the article are analysed some peculiarities of expression of Atanas Dalchev of poetic texts in Ukrainian taking into account its specific features and significance in the development of Bulgarian poetic creativity.

Keywords: Bulgarian literature, Atanas Dalchev, poetry, philosophie, existencia, diabolism

Nadia Myskiv

"Ivan Vazov" Bulgarian School – Lvov, Ukraïna

E-mail: nadia.myskiv@gmail.com